

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет №6

Кафедра цивільного права та процесу

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни «Договірне право»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
081 Право (правозастосування)**

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри цивільного права та процесу (протокол від 23.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Доцент кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, доцент
Твердохліб Елла Валентинівна

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, канд. юрид. наук, доцент Зайцев Олексій Леонідович.
2. Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, канд. юрид. наук Устименко Олена Анатоліївна.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної дисципліни	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема 1. Поняття та загальна характеристика договірного права в Україні. Загальні положення про договір	9	4	4			12	залік
Тема 2. Виконання договірних зобов’язань. Зміна та припинення договірних зобов’язань	10	2	4			10	
Тема 3. Забезпечення виконання договірних зобов’язань	9	2	2			10	
Тема 4. Правові наслідки порушення договірного зобов’язання	11	2	4			10	
Тема 5. Договори про передачу майна у власність	11	2	4			12	
Тема 6. Договори про передання майна у тимчасове володіння та користування	12	2	4			12	
Тема 7. Договори про виконання робіт	12	2	4			12	
Тема 8. Договори про надання послуг	14	4	4			12	

Тема 9. Договори про надання фінансових послуг. Розрахункові зобов'язання.	10	2	4			10	
Тема 10. Договори у сфері і інтелектуальної власності	12	2	4			10	
Тема 11. Договори про спільну діяльність. Засновницький договір	10	2	4			10	
Тема 12. Договори в сімейному праві	13	3	4			10	
Всього за семестр	210	34	46			130	

(заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної дисципліни	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема 1. Поняття та загальна характеристика договірного права в Україні. Загальні положення про договір	17	1	2			14	залік
Тема 2. Виконання договірних зобов'язань. Зміна та припинення договірних зобов'язань	16	1	1			14	
Тема 3. Забезпечення виконання договірних зобов'язань	16	1	1			14	
Тема 4. Правові наслідки порушення договірного зобов'язання	16	1	1			14	
Тема 5. Договори про передачу майна у власність	19	2	2			15	
Тема 6. Договори про передання майна у тимчасове володіння та користування	19	2	2			15	
Тема 7. Договори про виконання робіт	20	2	2			16	
Тема 8. Договори про надання послуг	20	2	2			16	

Тема 9. Договори про надання фінансових послуг. Розрахункові зобов'язання.	17	1	2			14	
Тема 10. Договори у сфері і інтелектуальної власності	17	1	2			14	
Тема 11. Договори про спільну діяльність. Засновницький договір	16	1	1			14	
Тема 12. Договори в сімейному праві	17	1	2			14	
Всього за семестр	210	16	20			174	

3. Методичні вказівки до семінарських занять

ТЕМА № 1. « Поняття та загальна характеристика договірного права в Україні. Загальні положення про договір».

Семінарське заняття за темою « Поняття та загальна характеристика договірного права в Україні. Загальні положення про договір».

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації договірних правовідносин

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 2

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Поняття договірного права і його місце в системі галузі цивільного права. Поняття цивільно-правового договору. Принципи договірного права.
2. Класифікація договорів.
3. Порядок укладення договору. Оферта. Акцепт. Момент укладення договору.
4. Зміст цивільно-правового договору і класифікація його умов. Тлумачення умов договору.
5. Змішаний договір. Публічний договір. Договір приєднання. Попередній договір. Договір на користь третьої особи.
6. Строк договору.
7. Форма договору.
8. Визнання договору недійсним.

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 10-88).

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Поняття договірного права і його місце в системі галузі цивільного права. Поняття цивільно-правового договору. Принципи договірного права.

Договір є однією з ключових категорій цивільного права. Договором є домовленість одної, двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Для його правильного сприйняття необхідно послідовно розглянути: понятійні ознаки, підстави виникнення, суб'єктний склад. Окрім того, засвоєнню підлягають принципи договірних прав.

2. Класифікація договорів.

Класифікація договорів здійснюється за різними підставами, що обираються залежно від цілей, що переслідуються.

3. Порядок укладення договору. Оферта. Акцепт. Момент укладення договору.

Спираючись на правила про порядок укладення договорів необхідно здійснити кваліфікацію соціальних зв'язків. Укладення договору є процесом досягнення згоди з усіх істотних умов договору, водночас досягнення згоди з усіх істотних умов тягне за собою факт укладення договору, який є юридичним фактом. Слід приділити увагу розумінню моменту укладення договору.

4. Зміст цивільно-правового договору і класифікація його умов. Тлумачення умов договору.

Вивчення питання передбачає вміння охарактеризувати практичне значення розпізнання різновидів договірних умов.

5. Змішаний договір. Публічний договір. Договір приєднання. Попередній договір. Договір на користь третьої особи.

Слід з'ясувати перелічені визначення у відповідності до норм чинного Цивільного кодексу України.

6. Строк договору.

Строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. Слід з'ясувати особливості та порядок сплину та розрахунку строку в цивільно-правових договорах.

7. Форма договору.

Форма договору має відповідати загальним положенням щодо форми правочину. Договір може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі.

8. Визнання договору недійсним.

Для розуміння питання слід знати правила визнання правочину недійсним.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні заняття.

ТЕМА № 2. «Виконання договірних зобов'язань. Зміна та припинення договірних зобов'язань».

Семінарське заняття за темою «Виконання договірних зобов'язань. Зміна та припинення договірних зобов'язань».

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації договірних правовідносин

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 1

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Загальні умови виконання договірних зобов'язань.
2. Сторони договірних зобов'язань.
3. Строк виконання договірних зобов'язань.
4. Місце виконання договірних зобов'язань.
5. Спосіб виконання договірних зобов'язань.
6. Оплата виконання договірних зобов'язань.
7. Принципи виконання договірних зобов'язань: принцип належного виконання, принцип реального виконання, принцип взаємного сприяння.
8. Підтвердження виконання зобов'язання.
9. Зміна та припинення договірних зобов'язань: підстави та наслідки.
10. Продовження чинності договору.

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 10-88).

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Загальні умови виконання договірних зобов'язань.

Цивільне законодавство містить загальні умови виконання договірних зобов'язань, що полягають у їх виконанні належним чином відповідно до умов договору та вимог Цивільного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Це правило є універсальним і підлягає застосуванню як до виконання договірних, так і недоговірних зобов'язань. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання.

2. Сторони договірних зобов'язань.

Сторонами договірних зобов'язань є особи, серед яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Варто з'ясувати, які саме особи можуть брати участь у договірних зобов'язаннях.

3.Строк виконання договірною зобов'язання.

Зі сплином строків чи настанням термінів цивільне законодавство України може пов'язувати виникнення тих або інших правових наслідків. Необхідно знати порядок визначення початку перебігу строку та його завершення. Таким чином, засвоєння матеріалу даної теми переслідує мету з'ясування сутності строків (термінів) як юридичних фактів. Слід розглянути підстави встановлення строків (термінів), правове значення прояву таких обставин реальної дійсності, види строків (термінів). Окрему увагу необхідно приділити з'ясуванню поняттю позовної давності.

4.Місце виконання договірною зобов'язання.

За загальним правилом, місце виконання зобов'язання є договірною умовою та узгоджується сторонами в договорі. Сторони можуть передбачити будь-яке місце виконання, яке буде зручним для сторін. Місце виконання може також бути встановлене у законодавстві або впливати із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

5.Спосіб виконання договірною зобов'язання.

Спосіб виконання договірною зобов'язання є порядком, який передбачає порядок та послідовність здійснення сторонами дій у процесі виконання зобов'язання. Слід з'ясувати можливі варіанти способів виконання договірною зобов'язання.

6.Оплата виконання договірною зобов'язання.

Розгляд питання оплати пов'язане з визначенням розміру оплати, порядку оплати і строку оплати.

7.Принципи виконання договірних зобов'язань: принцип належного виконання, принцип реального виконання, принцип взаємного сприяння, принцип економічності.

Чинним законодавством встановлені принципи належного виконання зобов'язання, які слід знати для кваліфікації дій або бездіяльності сторін під час виконання умов договору. В межах даного питання необхідно визначити загальні умови виконання зобов'язання. Поняття належного виконання зобов'язання. Принципи належного виконання зобов'язань.

8.Підтвердження виконання зобов'язання.

Важливо знати правила підтвердження виконання цивільно-правових зобов'язань, оскільки виконання зобов'язання, проведене належним чином, є однією із підстав його припинення, а також підтвердження факту та належності виконання має важливе значення в разі виникнення спорів між сторонами зобов'язання

9.Зміна та припинення договірних зобов'язань: підстави та наслідки.

Слід з'ясувати підстави зміни та припинення договірних зобов'язань, передбачених чинним законодавством, та наслідки вказаних юридичних фактів для учасників договірних правовідносин. В межах цього питання слід надати поняття і підстави припинення зобов'язань. Охарактеризувати припинення зобов'язання належним виконанням, переданням відступного, зарахуванням зустрічних вимог, за домовленістю сторін, прощенням боргу, поєднанням боржника і кредитора в одній особі, неможливістю його виконання, смертю фізичної або ліквідацією юридичної особи. Визначити вимоги, в яких імперативно не допускається зарахування зустрічних вимог.

10.Продовження чинності договору.

При розгляді питання визначити форми продовження дії договору та підстави, які дозволяють зберегти чинність договору після сплину його строку.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні заняття.

ТЕМА № 3. «Забезпечення виконання договірних зобов'язань».

Семінарське заняття за темою «Забезпечення виконання договірних зобов'язань»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації зобов'язальних правовідносин, що виникають у зв'язку з забезпеченням договірних зобов'язань.

Кількість годин:

денна форма навчання – 2

заочна форма навчання – 1

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Неустойка.
2. Завдаток.
3. Гарантія.
4. Порука.
5. Застава.
6. Притримання.
7. Довірча власність.

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 10-88).

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Неустойка.

Рекомендується розглянути специфічні ознаки неустойки як способу забезпечення належного виконання договору, практичне призначення та її види

2. Завдаток.

Слід з'ясувати природу завдатку як важливого платежу, пов'язаного з

укладенням договору і створенням обов'язку подальшого виконання зобов'язання.

3.Гарантія.

Варто визначити поняття гарантії, пов'язуючи її призначення створити умови для успішного виконання обов'язку за договором в майбутньому. Звернути увагу на особливості суб'єктного складу правовідношення з приводу гарантії.

4.Порука.

Необхідно розглядати гарантію як обов'язок нести відповідальність за іншу особи. Слід знати умови взяття обов'язку, його виконання та припинення.

5.Застава.

Слід визначити характер цього виду забезпечення виконання зобов'язання . види та характер реалізації.

6. Притримання.

Один зі способів забезпечення виконання зобов'язання, який пов'язаний зі збільшенням правомочностей кредитора по відношенню до майна, що є предметом договору. Слід знати умови його застосування

7.Довірча власність.

Для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором, договором позики може застосовуватись передання майна на праві довірчої власності.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 4. «Правові наслідки порушення договірної зобов'язання».

Семінарське заняття за темою «Правові наслідки порушення договірної зобов'язання»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації зобов'язальних правовідносин, що виникають у зв'язку з порушенням договірних зобов'язань.

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 1

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

- 1.Цивільно-правова відповідальність: поняття, умови, види.
- 2.Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.
- 3.Зменшення обсягу цивільно-правової відповідальності.

Література та методичне забезпечення заняття.

- 1.Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- 2.Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова,

Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 10-88).

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1.Цивільно-правова відповідальність: поняття, умови, види.

Керуючись нормативними вимогами, що визначають підстави цивільно-правової відповідальності, слід надати характеристику правовідносинам, що виникають в результаті заподіяння шкоди, з'ясувати види цивільно-правової відповідальності

2.Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

В межах питання необхідно з'ясувати поняття: непереборна сила (форс мажор) та випадок (казус).

3.Зменшення обсягу цивільно-правової відповідальності.

Визначити підстави та порядок зменшення обсягу цивільно-правової відповідальності.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 5. «Договори про передачу майна у власність».

Семінарське заняття за темою «Договори про передачу майна у власність»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації зобов'язальних правовідносин, що виникають на підставі укладення договорів про передачу майна у власність

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 1

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Договір купівлі-продажу. Договір міни. Договір поставки.
2. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
3. Договір постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу.
4. Договір ренти.
5. Договір довічного утримання (догляду).
6. Договір дарування.

7. Договір пожертви.

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 10-88).
3. Цивільне право: підручник: У 2-х т. Т. 2/ В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М.Баранова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. Харків : Право, 2011. С. 178–274.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Договір купівлі-продажу.

Вивчення даної теми пов'язане із необхідністю встановлення спільних та відмінних ознак договорів про передачу майна у власність. Купівля-продаж є основним та найбільш розповсюдженим договором даної групи договірних зобов'язань, а тому першим кроком має стати засвоєння правових властивостей саме цього договору. Встановлення специфіки інших договірних зобов'язань, що опосередковують передання майна у власність, рекомендується здійснювати шляхом їх порівняння з купівлею-продажу. Порівняння слід проводити за такими критеріями: законодавче визначення договору, його правова мета, юридична характеристика, істотні умови договору, статус сторін, форма договору, права та обов'язки учасників, правові наслідки невиконання або неналежного виконання сторонами своїх обов'язків.

2. Договір контрактації.

Спираючись на характеристику договору контрактації необхідно здійснити кваліфікацію правових зв'язків суб'єктів вказаного правовідношення. Надати правову характеристику договору.

3. Договір постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

4. Договір ренти.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

5. Договір довічного утримання (догляду).

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

6. Договір дарування.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості

суб'єктного складу та змісту договору.

7. Договір пожертви.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 6. «Договори про передачу майна у тимчасове володіння та користування».

Семінарське заняття за темою «Договори про передачу майна у тимчасове володіння та користування»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації зобов'язальних правовідносин, що виникають на підставі укладення договорів про передачу майна у тимчасове володіння та користування.

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 2

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Загальні та відмінні риси договорів про оплатну передачу майна у тимчасове володіння та користування. Види таких договорів.
2. Договір найму (оренди).
3. Договір позички.
4. Договір прокату.
5. Договір найму (оренди) земельної ділянки.
6. Договір найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди.
7. Договір найму (оренди) транспортного засобу.
8. Договір лізингу.

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 166-193).
3. Цивільне право: підручник: У 2-х т. Т. 2/ В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М.Баранова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. Харків : Право, 2011. С. 275–355.
4. Цивільне право України: навчальний посібник: У 2-х ч. Ч.2 / за ред.

В.А. Кройтора, О.Є.Кухарєва, М.О. Ткалича. Запоріжжя: Гельветика, 2016. С. 124–150.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. *Загальні та відмінні риси договорів про оплатну передачу майна у тимчасове володіння та користування. Види таких договорів.*

Засвоєння навчального матеріалу даної теми пов'язане із необхідністю встановлення загальних та відмінних рис договорів про передачу майна у тимчасове володіння та користування. Для досягнення цієї мети рекомендується послідовно розглянути специфічні ознаки всіх договорів даної групи шляхом засвоєння законодавчого понятійного визначення кожного такого договору, його правової мети, юридичної характеристики, істотних умов, статусу сторін, форми договору, прав та обов'язків учасників, правових наслідків невиконання або неналежного виконання сторонами своїх обов'язків.

2. *Договір найму (оренди) житла.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

3. *Договір позички.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

4. *Договір прокату.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

5. *Договір найму (оренди) земельної ділянки.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

6. *Договір найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

7. *Договір найму (оренди) транспортного засобу.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

8. *Договір лізингу.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

Семінарське заняття за темою «Договори про виконання робіт»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації зобов'язальних правовідносин, що виникають на підставі укладення договорів про виконання робіт

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 2

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Загальні та відмінні риси договорів про оплатне виконання робіт. Види таких договорів.
2. Договір підряду.
3. Договір побутового підряду.
4. Договір будівельного підряду.
5. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт.
6. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 193-221).
3. Цивільне право: підручник: У 2-х т. Т. 2/ В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М.Баранова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. Харків : Право, 2011. С. 356–396.
4. Цивільне право України: навчальний посібник: У 2-х ч. Ч.2 / за ред. В.А. Кройтора, О.Є.Кухарева, М.О. Ткалича. Запоріжжя: Гельветика, 2016. С. 150–179.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. *Загальні та відмінні риси договорів про оплатне виконання робіт. Види таких договорів.*

Засвоєння навчального матеріалу даної теми пов'язане із необхідністю встановлення загальних та відмінних рис договорів про виконання робіт. Для досягнення цієї мети рекомендується послідовно розглянути специфічні ознаки

всіх договорів даної групи шляхом засвоєння законодавчого понятійного визначення кожного такого договору, його правової мети, юридичної характеристики, істотних умов, статусу сторін, форми договору, прав та обов'язків учасників, правових наслідків невиконання або неналежного виконання сторонами своїх обов'язків.

2. Договір підряду.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

3. Договір побутового підряду.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

4. Договір будівельного підряду.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

5. *Договір підряду на проектні та пошукові роботи.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

6. *Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 8. «Договори про надання послуг».

Семінарське заняття за темою «Договори про надання послуг»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації зобов'язальних правовідносин, що виникають на підставі укладення договорів про надання послуг

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 2

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Загальні положення про договори з надання послуг: предмет договору, умови виконання. Загальні та відмінні риси договорів про надання послуг. Види таких договорів.

2. Договір перевезення.

3. Договір транспортного експедирування.

4. Договір зберігання.

5. Договір страхування.

6. Договір доручення.
7. Договір комісії.
8. Договір управління майном

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільне право. Особлива частина: навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін.; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 221-291).
3. Цивільне право: підручник: У 2-х т. Т. 2/ В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М.Баранова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. Харків : Право, 2011. С. 397–619.
4. Цивільне право України: навчальний посібник: У 2-х ч. Ч.2 / за ред. В.А. Кройтора, О.Є.Кухарєва, М.О. Ткалича. Запоріжжя: Гельветика, 2016. С. 179–240.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. *Загальні положення про договори з надання послуг: предмет договору, умови виконання. Загальні та відмінні риси договорів про надання послуг. Види таких договорів.*

Вивчення матеріалу даної теми пов'язане із необхідністю встановлення загальних та відмінних рис договорів про надання послуг. Для досягнення цієї мети рекомендується послідовно розглянути специфічні ознаки всіх договорів даної групи шляхом засвоєння законодавчого понятійного визначення кожного такого договору, правової мети договору, юридичної характеристики, істотних умов, статусу сторін, форми договору, прав та обов'язків учасників, правових наслідків невиконання або неналежного виконання сторонами своїх обов'язків.

2. *Договір перевезення.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

3. *Договір транспортного експедирування.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

4. *Договір зберігання.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

5. *Договір страхування.*

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

6. Договір доручення.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

7. Договір комісії.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

8. Договір управління майном.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 9. «Договори про надання фінансових послуг. Розрахункові зобов'язання».

Семінарське заняття за темою «Договори про надання фінансових послуг. Розрахункові зобов'язання»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації зобов'язальних правовідносин, що виникають на підставі укладення договорів про надання фінансових послуг

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 2

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Договір позики, кредитний договір, договір банківського вкладу.
2. Розрахунки. Договір банківського рахунку. Договір рахунку умовного зберігання (ескроу).
3. Договір факторингу.

Література та методичне забезпечення заняття.

5. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

6. Цивільне право. Особлива частина: навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін.; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 221-291).

7. Цивільне право: підручник: У 2-х т. Т. 2/ В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М.Баранова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. Харків : Право, 2011. С. 397–619.

8. Цивільне право України: навчальний посібник: У 2-х ч. Ч.2 / за ред.

В.А. Кройтора, О.Є.Кухарева, М.О. Ткалича. Запоріжжя: Гельветика, 2016. С. 179–240.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Договір позики, кредитний договір, договір банківського вкладу.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

2. Розрахунки. Договір банківського рахунку. Договір рахунку умовного зберігання (ескроу).

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

3. Договір факторингу.

З'ясувати поняття та правову природу договору. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договору.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 10. «Договори у сфері інтелектуальної власності».

Семінарське заняття за темою «Договори у сфері інтелектуальної власності»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації правовідносин, що виникають на підставі укладення договорів про договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії та про спільну діяльність

Кількість годин:

денна форма навчання – 4

заочна форма навчання – 2

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Загальні та відмінні риси договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
2. Договір про комерційну концесію.
3. Ліцензійний договір. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. Договір про передання виключних майнових права інтелектуальної власності.

Література та методичне забезпечення заняття.

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с. (С. 291-315).
3. Цивільне право: підручник: У 2-х т. Т. 2/ В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М.Баранова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. Харків : Право, 2011. С. 620–680.
4. Цивільне право України: навчальний посібник: У 2-х ч. Ч.2 / за ред. В.А. Кройтора, О.Є.Кухарєва, М.О. Ткалича. Запоріжжя: Гельветика, 2016. С. 240–275.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. *Загальні та відмінні риси договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.* Вивчення даної теми пов'язане із необхідністю послідовного розгляду питань щодо встановлення загальних та відмінних рис договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, порядку їх укладання та виконання.

2. *Договір про комерційну концесію.* Необхідно з'ясувати: понятійні ознаки такого договору, його предмет та інші умови, форму укладення, права та обов'язки сторін. Спираючись на характеристику договорів даного виду слід здійснити кваліфікацію соціальних зв'язків, описаних в практичному завданні (номер завдання визначається викладачем). Завдання виконується письмово в окремому зошиті. Засобами контролю здобутих практичних навичок є перевірка правильності оформлення письмового виконання завдання та усна аргументація здобувача вищої освіти щодо обраного вмотивованого напрямку вирішення.

3. *Ліцензійний договір.* Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. Договір про передання виключних майнових права інтелектуальної власності.

Обсяг прав, які передаються за договорами про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, визначається так званою ліцензією. Слід

звернути увагу на види ліцензій, які можуть видаватися ліцензіаром: виключна, одинична, невиключна. Також слід з'ясувати поняття та правову природу перелічених договорів. Визначити особливості суб'єктного складу та змісту договорів про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності та про передання виключних майнових права інтелектуальної власності.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 11. « Договір про спільну діяльність. Засновницький договір»

Семінарське заняття за темою «Договір про спільну діяльність. Засновницький договір.»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації правовідносин, що виникають на підставі укладення засновницького договору та договору про спільну діяльність

Кількість годин:

денна форма навчання —4

заочна форма навчання – 1

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

1. Загальні положення про спільну діяльність. Поняття, загальна характеристика та форма договору про спільну діяльність.
2. Засновницький договір : поняття, юридичні ознаки.
3. Договір простого товариства. Поняття, вклади учасників, спільне майно, витрати та збитки учасників, припинення договору простого товариства, відповідальність учасників.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. *Загальні положення про спільну діяльність.* Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників, що є критерієм основного поділу договорів даної групи на види. Слід звернути увагу на здійснення координації спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, порядок покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій.

2.Засновницький договір : поняття, юридичні ознаки.

В межах питання з'ясувати правову природу договору, порівняти з договором про спільну діяльність.

3.Договір простого товариства.

Керуючись характерними ознаками договорів даного виду вимагається вирішення одного із завдань (номер завдання визначається викладачем). Завдання виконуються письмово в окремому зошиті. Засобами контролю здобутих практичних навичок є перевірка правильності оформлення письмового виконання завдання та усна аргументація здобувача вищої освіти щодо обраного вмотивованого напрямку вирішення.

III. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

ТЕМА № 12. «Договори в сімейному праві»

Семінарське заняття за темою «Договори в сімейному праві»

Навчальна мета заняття: виробити вміння юридичної кваліфікації правовідносин, що виникають на підставі укладення договорів в сімейному праві

Кількість годин:

денна форма навчання —4

заочна форма навчання – 2

Місце проведення: навчальна аудиторія (номер аудиторії визначається розкладом занять).

Навчальні питання:

- 1.Договори по врегулюванню майнових відносин подружжя.
- 2.Договори по врегулюванню особистих немайнових відносин між батьками та дітьми.
- 3.Договори, що опосередковують передання дітей до сім'ї на виховання.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття. У вступній частині заняття визначаються мета та послідовність його проведення, а також надаються викладачем роз'яснення з питань, що викликають складнощі щодо їх правильного засвоєння.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1.Договори по врегулюванню майнових відносин подружжя.

В межах питання з'ясувати форми договірних відносин між подружжям, таких як шлюбний договір та договір про надання утримання одному з подружжя.

2.Договори по врегулюванню особистих немайнових відносин між батьками та дітьми.

Слід знати випадки та підстави, коли допускаються форми врегулювання вказаних відносин за допомогою цивільно-правового договору.

3. Договори, що опосередковують передання дітей до сім'ї на виховання.

Визначити правову природу та зміст договорів про патронат, про влаштування дітей до прийомної сім'ї та договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.

ІІІ. Порядок проведення заключної частини заняття. У заключній частині заняття резюмуються дидактичні наслідки його проведення, надаються відповіді на проблемні питання та формулюються завдання на наступні практичні заняття.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1, статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг) від 10 листопада 2011 р. № 15-рп/2011. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 1.

2. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням пропозицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 1: Загальні положення/ за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Колісник А. А., 2010. 320 с.

3. Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєва. Харків: ФО-П Колісник А. А., 2010. 768 с.

4. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням пропозицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 5: Право власності та інші речові права / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Лисняк Л. С., 2011. 624 с.

5. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням пропозицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 6: Право інтелектуальної власності / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Лисняк Л. С., 2011. 592 с.

6. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням пропозицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Лисняк Л. С., 2012. 736 с.

7. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / С. О. Сліпченко, О. В. Синегубов, В. А. Кройтор та ін.; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.
8. Корпоративні правовідносини : монографія / Ю. М. Жорнокуй, С. О. Сліпченко, В. Г. Жорнокуй. Харків : ЕКУС, 2021. 248 с.
9. Жорнокуй Ю. М. Свобода та обов'язковість виконання договору у цивільному праві України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 69–80.
10. Мороз О.В. Строк як істотна умова цивільно-правового договору. *Право та інновації: наук.-практ. журн.* Харків. 2021. № 2(34). С. 117-121.
11. Мороз О.В. Зміст цивільно-правового договору. *Право і суспільство: наук. журн.* Дніпро. 2022. № 2. С. 69-74. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/11.pdf
12. Мороз О.В. Укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення. *Право і суспільство: наук. журн.* Дніпро. URL: 2022. № 3. С. 58-64. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/10.pdf
13. Рассказова В.В. Припинення окремих видів зобов'язань відступним. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. №5. С.67–70.
14. Ходєєва Н. В. Співвідношення публічних та приватних інтересів при здійсненні права на медичну таємницю та права роботодавця на отримання інформації про стан здоров'я працівника. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 108–113.
15. Вакулович Е.В. Особливості визначення істотних умов публічного договору. *Правова позиція*. 2020. № 1 (26). С.88–92. <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10039>
16. Вакулович Е.В. Визначення меж дії принципу свободи договору в зобов'язальному праві (на прикладі публічного договору). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 24–27. http://apnl.dnu.in.ua/1_2020/8.pdf
17. Чалий Ю.І. Режими диспозитивності в правовому регулюванні договірних відносин. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. №2 (101). С.72–83.
18. Чалий Ю.І. Цивільно-правовий договір як документ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. №4. С. 212–224.

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

1. www.president.gov.ua – офіційна сторінка Президента України.
2. www.rada.gov.ua – Сервер Верховної Ради України.
3. www.zakon.nau.ua – Правова система Нормативних актів України (НаУ)
4. www.state.gov.ua – Кабінет Міністрів України
5. www.kmu.gov.ua – урядовий портал Кабінету Міністрів України.
6. www.minjust.gov.ua – Офіційний сайт Міністерства юстиції України

7. www.bank.gov.ua – Національний банк України
8. www.ukrstat.ua – Державний комітет статистики України.
9. www.reyestr.court.gov.ua – Єдиний державний реєстр судових рішень.
10. www.ukurier.gov.ua – Газета «Урядовий кур'єр».
11. www.scourt.gov.ua – Верховний Суд України.

Наукові та електронні бібліотеки в Україні:

1. www.nbu.gov.ua – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського.
2. www.lib.academv.sumy.ua – Бібліотека банківської справи.
3. www.nplu.kiev.ua – Національна парламентська бібліотека України
4. www.lsl.lviv.ua – Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника
5. www.ognb.odessa.ua – Одеська державна наукова бібліотека ім.О.М.Горького.
6. www.korolenko.kharkov.com – Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка

Міжнародні суди:

1. www.icj-cij.org – Міжнародний суд правосуддя (International Court of Justice)
2. www.curia.eu.int – Суд правосуддя Європейських Співтовариств (Court of Justice of the European Communities)
3. www.echr.coe.int – Європейський Суд по захисту прав людини (European Court of Human Rights)
4. www.worldcourts.com – Інформація про міжнародні суди